

İSLÂM ÖNCESİ TÜRKLERDE KADININ İÇTİMAİ YERİ

Kadri Süreyya ÖZDENER

Türk aile hayatında Egzogami usulünü cari olduğu görülmektedir. Kazak Türklerinde akrabalık, kırk göbeğe kadar uzamakla beraber, yedinci göbekten kız alınmasına müsaade edilmiştir. Kırgızlarda beşinci göbekten evlenilmesine müsaade vardı. Başkurt ve Altay Türklerinde aynı gelenek devam etmiştir. Yakutlar'da bu yasak dokuzuncu göbeğe kadar çıkıyordu. Dede Korkut hikayelerinde Oğuz Yiğitleri, başka oymak ve boylardan kız aramağa çıkarlardı. Türk aile ahlakı «Türk Töresi» nin ve Türk içtimai yapısının esaslarına uygun olarak sağlam bir bünye göstermektedir. Kaç-göç yoktu. Göktürk Kitabelerinde, her törene ve şölene kadınlarında katıldığı anlatılır. Göktürk Hakanının yanında «Hatun» da oturmaktadır. Hakan onunda reyini alır¹. Daha öncede belirttiğimiz gibi, Türklerde egzogami (Dışarıdan evlenme) sistemi cari idi. Nitekim Göktürk'lerin ataları olan on erkek çocuğu mağaranın dışından kız almak yoluyla on-ok (on-boy) ları meydana getirdikleri bilinmektedir. Türk ailesinden evlenen oğullar hisselerini alıp yeni bir aile kurmak üzere baba evinden ayrılırlar. Baba evi en küçük oğula kalırdı. Türklerde umumiyetle tek zevce (Monogamie) sistemi görülür².

Prof. Barthold Türk destanlarında kadın hakkında yer alan görüşlerini şöylece belirtmektedir: Destanlarda kadınların içtimai mevkiî yüksektir. Birden fazla evliliğe tek bir işaret olsun yoktur. Her bir kahramanın bir kadını vardır. Dirsehan, evladı olmadığından dolayı karı-

---

(1) Doç. Dr. Mehmet Eröz, İktisat Sosyolojisine Başlangıç, Sf. 67, 68. İstanbul, 1977.

(2) Ziya Kazıcı Dr. Mehmet Şeker, Türk - İslâm Medeniyeti Tarihi, Sf. 15. İstanbul, 1982.

sına çok darlıyor. bu ayıp sende midir? bende midir? diyor. İkinci kadınla evlenme fikri hatırına gelmiyor³.

Sağlam bir aile yapısına sahip olan eski Türk ailesi İ. Hami Danişmend'e göre, bu sağlamlığını aile fertleri arasındaki müsavatsızlıktan almıştır. «Büyüğe hürmet, küçüğe şevkat» şeklindeki ata sözü işte bu müsavatsızlığın veciz bir ifadesi sayılır. Baba evin içerisinde bir kral ve anada kraliçe vaziyetindedir⁴. Ancak buradaki krallık ve kraliçelik saygıda ve itaatteki ölçüyle ilgilidir. Küçükler de onlara karşı hürmet, itaat ve her türlü hizmet ile mükellef bulunmaktadırlar. Türk ailesinde ev müştereken karı ile kocanın ikisine aittir. Çocuklar üzerindeki Velayet-i Hassa, Baba kadar anaya da aitti. Erkek daima karısına hürmet eder onu arabaya bindirerek kendisi arabanın arkasında yaya yürürdü⁵.

Muhafazakar bir yapıya sahip olan Türk ailesinde aileye zararlı olan ve ailenin yıkımına sebep olabilecek davranışlar toplumda büyük suç sayılırdı. Mesela: Hunlar'da ve Göktürkler'de zina en büyük suç idi. Kızın evlenmeden önce bakire olması gerekirdi⁶. İslamiyetten evvelki Türklerde «Poligami» nin olmadığı hususunda hemen hemen bütün kaynaklar ittifak halindedirler⁷.

Macar Bilgini Zolotnitskiy, Orhun Yazıtlarında çok kadın almanın izine rastlanamaz demektedir. Rasonyi, Turfan Harabelerinden bulunan bir uygur türküsünün, bu konuyu aydınlatması bakımından dikkat çekici olduğunu söyler. Eski Uygur Türkçesi ile ve bugünkü karşılığı ile vereceğimiz bu türküde evine bağlı, iffetli bir kadına duyulması gereken saygı anlatılmakta ve buradan Uygurlardaki tek evliliğin varlığı ortaya çıkmaktadır.

Ayıbsız tişike er/
Boyunun sumış kerek/

Ol anda tüzün birle/
Tiriglik kılmış erkek/
Akikat bolsa tüzün/
Anga can birmiş kerek/

Ayıpsız kadın önünde
Başı eğmek (erkeğin boynunu eğmesi) gerek

O zaman temizlik ile
Hayat kılmış gerek
Hakikaten temiz olsa
Ona can vermek gerek⁸

-
- (3) Dr. Özkan İzgi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Dergisi, «İslamiyetten Önceki Türklerde Kadın», Sf. 67-8, 1973 - 1975.
 (4) İ. Hami Danişmend, Garb Membalarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı, sf. 90, İst. 1982.
 (5) Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Sf. 159, 160, 1976.
 (6) Bahaddin Ögel, Kadın Ansiklopedisi, Sf. 78 C. 1, İstanbul, 1984.
 (7) Nezahat Arkun, Türkiye'de Evlenmeler ve Boşanmalar Hakkında Psiko Sosyal Bir Araştırma, sf. 83 İstanbul 1965.
 (8) Doç. Dr. Mehmet Eröz, Türk ailesi Sf. 24, 25 M. E. Basımevi İstanbul, 1977.

Boşanma ise Türklerde yok denecek kadar azdır⁹. Çin'de erkek karısından rahatlıkla boşanmasına rağmen bu durum kadın için hemen hemen hiç varid değildir. Halbuki, meselâ, uygurlarda bu hak her iki taraf için de tatbik edilmiştir¹⁰. Türklerde çocuklar evlendikleri zaman baba ocağından ayrılırdı. Bir delikanlı ev-bark sahibi olacak çağa gelince bir yiğitlik gösterir İl Kurulundan bir ad alırdı. Böylece, baba vasiliğinden kurtulur, sonra evlenirdi¹¹.

Devlet idaresinde büyük söz sahibi olan kadın, aile içinde de çocuğun terbiyesi, ailenin mali işleriyle yakından ilgilenmesinden başka çadırın kurulması, çorap örme, süt sağma, peynir ve tereyağı yapma ve elbise dikme gibi işleri yapmaktadır¹². Türk kadınının çalışkan oluşu gebe olduğu vakit bile çalışmasına ara vermediğinden ve hatta çalışırken doğum sancularıyla başbaşa kalmasından anlamaktayız¹³.

Şu Uygur vesikasında da, Uygur cemiyetinde aile varlığının ne kadar önemli olduğunu görmekteyiz: Erkek baba olmak üzereyken karısına eskiden olduğu gibi evinin idaresini bırakmakta ve çocuklarının terbiyesi ile yine karısının meşgul olmasını istemektedir. Aynen zamanımızda olduğu gibi, anne evin iç işleriyle ve çocuğun yetiştirilmesiyle meşgul olmaktadır. «—Sıçan yılı, sekizinci ayın onsekizinde ben Tüşimi ağır hastalığa tutulduğum için iyi veya fena olacağımı düşünerek, karım sılmg'a vasiyetname bıraktım. Benden sonra başka bir kimseyle evlenmeden, evimi idare edip oğlum Altmış-Kaya'nın terbiyesi ile meşgul olsun» denilmektedir¹⁴.

Türk Kadınına, erkeği tarafından verilen ehemmiyeti şiirlerde de görmek mümkündür. Oysa, medeniyetin beşiği olarak kabul edilen Yunanistan da, eski Yunanlılar'da kadının saygı değer bir yanı yoktu. Saygı değer olmadığı gibi, kocası isterse sağlığında veya ölümüne bağlı olarak karısını bir başkasına devredebilirdi.

Çinlilerde ise kadın, insan sayılmaz, hatta ona ad bile takılmazdı. Bir, iki, üç diye sayı ile çağrılırdı. Kıskançlık, gevezelik, ve hatta çocuk doğurmamak gibi basit sebeplerle erkekler karılarını boşayabiliyordu. Erkeğe kötü davranan bir kadına yüz sopa cezası verilir. Kadına fena

(9) Bahaddin Ögel Kadın Ansiklopedisi C. 1 Sf. 79.

(10) Dr. Özkan İzgi «İslamiyetten önceki Türklerde Kadın» T.K. araştırmaları Dergisi 1973 - 1975 Sf. 159.

(11) Hayat Ansiklopedisi Aile Maddesi C. 1 Sf. 60 1967.

(12) Dr. Özkan İzgi a.g.e. Sf. 159.

(13) Hüseyin Namık Orkun, Yeryüzünde Türkler Sf. 20 - 21 İstanbul, 1944.

(14) Reşit Rahmeti Arat «Eski Türk Hukuk Vesikaları» T.K. Araştırmaları Dergisi Sf. 40 sayı 1 (1964)

davranan erkeğe ise ceza verilmezdi. Kibar bir Çinli kadın, küçük yaşta ayağını ezdirir, ayak parmaklarını aşağı doğru kıvırtırdı. Bu gezmemek için erkeğe gösterilen bir iyi niyetti. Ayrıca, yeni doğan çocuk erkekse pahalı kumaşlara, kız ise bez parçalarına sarılırdı. Erkek çocuğun oyuncakları, kız çocuğunun oyuncaklarından daha güzeldi. Çocuğunu öldüren analara ceza verilmezdi. On yaşından sonra kız çocuklar sokağa çıkamazdı¹⁵.

İran'da Sasani Devletinde de, kız kardeşle evlenmek caizdi. Hatta bu teşvik edilirdi. Kan hısımlığının, kız kardeş ve annelerinin saygıya değer hiç bir hususiyeti yoktu¹⁶.

İslâm'dan önceki Arap cemiyetinin aile müessesesi diğer müesseselerin pek çoğu gibi, ahlakın bozulmasından etkilenmiş durumda idi¹⁷. Babaların, yeni doğan kız çocuklarını diri diri toprağa gömerek, ölüme mahkum etmesi bir örf halini almış ve hatta hatta örften de daha müessir şekilde, tatbik edilmesi gereken bir yazısız kanun halini almıştı. Bu konuda Mahmut Esad efendi «Beni-Temim kabilesinin Kaya İbn. Asım'ın onüç kızını öldürmüş olduğunu bildirmektedir.»¹⁸

Oysa, eski Türkler'de kız evlat sahibi olmak bir felaket ve şeref-sizlik addolunmazdı. Bilâkis, kız sahibi olmak için, Oğuz Beylerinin alkış (dua) ma müracaat eden kimseler vardı. Yine buna karşılık, Araplar'da maddi menfaatler için, çadırlarda cariyeleri fuhuşa teşvik etmek, hatta zorlamak olağan davranışlardandı¹⁹. Kadın, alınıp satılan bir eşya idi. Hiç bir hakka sahip değildi. Kadının bazen miras olarak elden ele gezdiği de olurdu. Öyleki, bir kimse ölen babasının karısına yani üvey annesine varis olabilir, onunla evlenebilirdi. Erkekler basit sebeplerle karılarını boşayabildikleri halde, kadına bu hak verilmemişti²⁰. Erkeklerin eş değiştirmeleri «Nikah-i Bedel» kültürünün unsurlarından-²¹. Erkek çocuk doğurmayan kadın aşağılanmaya mahkum olduğu gibi, öldüğü zaman kocasına taziyette bulunulmazdı. Kısaca evlilik onlara göre, cinsel birleşmeden öte manası olmayan bir müessese idi²².

Roma'da ise, M.S. ki dönemlerde, bir kadın birçok defa nikâhlana-

(15) H. Fikret Kanat, Pedagoji Tarihi C. 1 Sf. 27 İstanbul 1963.

(16) M. Yaşar Kandemir, Örneklerle İslam Ahlâkı Sf. 85 2. Baskı İst. 1980.

(17) Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, Din Sosyolojisi Sf. 388 İstanbul 1985.

(18) İ. Hami Danişmend Türkler ve Müslümanlık Sf. 69 İstanbul.

(19) Dr. Faruk Sümer «Eski Türk Kadınları» Türk Yurdu Dergisi Sf. 192, 1954.

(20) Asım Köksal İslam Tarihi Mekke Devri Sf. 143 - 144 İstanbul 1981.

(21) İslam - Türk Ansiklopedisi Aile Maddesi C. 1 Sf. 173.

(22) İlbar Ortaylı, Türkiye'de Ailenin Gelişimi Toplum Bilimsel İncelemeler Sf. 79 Ankara 1984.

bilir ve istediği kadar koca değiştirebilirdi. Romalı filozof Seneka (Ölüm. M.S. 73), Roma'daki boşanma rezaletini anlatırken der ki: «Zamanımız Roma'sında boşanma hadiseleri artık ayıp sayılmamaktadır. Kadınlar bir ömür boyu, yaşlarının sayısından fazla erkekle evlenebiliyorlar.»²³.

Bir Avustralya'lı erkek, âdet zamanlarında karısının kendi yatağında yattığını görürse onu hemen öldürürdü. Bir kadının evde erkeklerin yemek yediği odaya girmesi ölüm cezasına çarptırılmasına yeterdi²⁴.

Eski Hint Hukukuna göre kadın, evlenme, miras ve diğer muamelelerde hiç bir hakka sahip değildi. Kadın murdar temayüllere, zayıf karaktere ve fena bir ahlaka sahip olduğu kabul ediliyordu. Budizm'in kurucusu Buddha, önceleri kadını dinine kabul etmiyordu. Nihayet birçok tereddüden sonra kadımları dinine kabul etmiş, fakat bunu Budist toplumu için çok tehlikeli olduğunu söylemiştir. Hindliler arasında dul kadınları yakmak adeti, eski zamanlardan beri vardı. Ölen kocasının nâşi üzerinde yakılan kadın, sadık ve saygı değer bir zevce olarak kabul edilirdi²⁵.

İsrail hukukuna göre kızlar, babalarının evinde bile, hizmetçi gibi idiler. Baba onları satabilirdi. Boşama hakkı keyfi bir surette kocaya aitti. Kızlar ancak başka bir varis bulunmadığı takdirde babalarının mirasına nail olabiliyorlardı²⁶.

İngiltere'de ise M.S. V. asırda XI. asra kadar kocalar karılarını satabilirlerdi. İlk günahın işlenmesine sebep olan ve böylece insanlığın felaketine hazırlayan bir kadın olduğuna inanan karamsar Hristiyanlar, kadına daima bir şeytan nazarında bakmışlardır²⁷.

İşte böylesine tehlikeli ve zararlı görülen kadın, İngiltere'de murdar bir mahluk sayıldığı için İncil'e el süremezdi. Bu vaziyet ancak kral VIII. Hanry'in devrinde (1509 - 1547) parlamentodan çıkan bir kararla sona erebildi. Bu karara göre kadınlar incil okuyabileceklerdi²⁸. Çok yakın bir tarih olan 1884 yılında Westminster Kilisesinde bir konuşma yapan İngiliz Piskoposu Dour şunları söylüyordu: «Bundan 100 sene evveline gelinceye kadar kadın, erkeğin sofrasma oturmak hakkına sahip olmadığı gibi kendisine sorulmadan söze başlaması da caiz değildi. Kocası da başının ucuna kocaman bir sopa asardı ki karısı ne zaman

(23) Mevcudi, Hicap, trc. Ali Genceli Sf. 26 İstanbul 1972.

(24) H. Fikret Kanat a.g.e. Sf. 50.

(25) M. Yaşar Kandemir a.g.e. Sf. 84.

(26) a.g.e. Sf. 84 - 85.

(27) Bekir Topaloğlu İslamda Kadın Sf. 15 - 16 İstanbul 1968.

(28) Bekir Topaloğlu a.g.e. Sf. 16.

bir emrini tutmazsa onu kullanırdı. Kadının sözü kızlarına geçmezdi. Erkek çocuklar ise analarına ev içinde bir hizmetçi kadından fazla bir paye vermezlerdi.»²⁹

Bir Avrupalı olan Münih'li yazar Maks Kemmerç, «Tarihte Garip Olaylar» adlı eserinde, Batı'nın ahlaksızlığını dile getirmektedir. Önemli gördüğümüz için, bu yazarın eserinden bazı bölümleri sunmak istiyoruz. Maks Kemmerç şöyle anlatıyor: «1240 tarihlerinde ölen Jak dö Vitri, Paris hayatını tasvir ederken şunları yazar: Fuhuş günah sayılmaktadır. Orta malı fahişeler sokak ve geçit başlarında bekleyerek gelip geçen rahipleri çekip evlerine alırlardı. Rahip ayıp diyecek olursa, arkasından küfreder, oğlancı diye bağırırlardı. Bu iğrenç illet, şifasız cüzzam veya öldürücü bir başka hastalık gibi şehri öylesine istila etmişti ki, erkekler homoseksüel olmadıklarını göstermek maksadıyla bir veya birçok metres tutmayı akıl kârı sayarlardı.

Dahası var: Bazan aynı evin üst katında okul, alt katında genelev bulunur. Yukarıda ders okunurken, aşağıda fahişeler icray-ı san'at ederlerdi...» «1492 yılında Basel'de vaftiz edilmiş bir Yahudi kadını, şehirde temiz kız, iffetli kadın bulunmadığını, böyle birini arayanların beşiklere bakmaları gerektiğini söylemişti». «1526'da Nrnberg'de Lağv edilen bir kadın manastırındaki rahibelerin bir çoğu genelevlere dağıldılar. Halbuki bu manastır, kadınlar arasındaki ahlaksızlığı azaltmak, düşmüş kızları kurtarmak için kurulmuştu.» «1527 tarihlerinde Ulm'de hatta evli kadınlar bile arasına geneleve devam ederlerdi.» «Kronik isimli eserinde Baron Zimmern, rahibe manastırlarının çok zaman bi genelevden farksız olduklarını yazar. XVI. Y.Y. da da vaziyet bu merkezde idi. Bu gizli fuhuş zaman zaman açıkçada görülüyordu. Nitekim Strazburg'da gecenin birinde bir kadın manastırına yıldırım düşüp de yangın çıkınca, halk kapıları kırıp zorla içeri girmiş, çeşitli rezaletlerle karşılaşmışlardı. Birçok rahibelerin genç erkeklerle koyun koyuna oldukları görülmüştü. O devirde manastırların hususi pencerelerine gayr-i meşru çocuklar bırakılır, bu çocuklar rahibeler tarafından büyütülürdü. Yangın hadisesinde rahibelerin azgınlıklarına alet edilen gençlerin, bu büyütülmüş piçler oldukları anlaşıldı. Bu çocuklar, erkeklik çağına gelince, ihtiyar, gudubet ve leş kokulu rahibelerin kapatmaları olmuşlardı. Bu gibi manastırlarda ayrıca havuzlar bulunuyor, bu havuzların suları as-

(29) Abduaziz Çâviş, Anglikan Kilisesine Cevap, trc. Mehmed Akif Sf. 162 - 165 Ankara 1974.

la boşaltılmıyordu. Çünkü rahibeler bu doğurdukları zina mahsullerini sulara gömerek boğuyorlardı³⁰.

Yukarıda ibret dolu verilen bu misallerden sonra, birazda aynı asırlar ve hatta çok daha önceki devirlerde Türklerdeki ahlaki yapıyı tekrar gözden geçirmek istiyoruz. Ünlü seyyah İbni Fazlan bu konumuzla ilgili olarak Oğuz Türklerini şöyle anlatmaktadır: «Zina diye birsey bilmezler böyle bir suç işleyen birini ortaya çıkarırlarsa onu iki parça bölerler. Şöyle ki: Bu kimseyi, iki ağacın dallarına bir yere yaklaştırarak bağlarlar, sonrada bu dalları bırakırlar. Dalların eski durumuna gelmesi neticesi, o kimse iki parçaya bölünür.» Ayrıca İbni Fazlan Bulgar Türklerinin bu konuyla ilgili uygulamasını ise şöyle anlatmaktadır: «Hiç bir şekilde zina etmezlerdi. Zina onlara göre en büyük suçtu. Zina eden şahıs kim olursa olsun yere çakılan dört kazığı, el ve ayaklarını bağlayıp sonra da onu boynundan uyluklarına kadar balta ile yarak iki parçaya ayırırlardı. Kadına da aynı cezayı tatbik ederlerdi. Kadın ve erkeği ikiye ayırdıktan sonra vücutlarının her parçasını bir ağaca asarlardı.» Kutluklarda da zina eden kadın ve erkeği yakarlardı³¹.

Göktürklerde de sağlam bir aile hayatı vardı. Fuhuş nedir bilmezlerdi. Evli bir kadına tecavüzün cezası idamdı. Bir genç kıza tecavüz ise, genç kız evlenmeyi kabul etmezse aynı ceza ile karşılık görürdü. Evlilikte aranılan en büyük şart denklik şartı idi³².

Fuhşun yasak olduğu, zina edenlerin en ağır şekilde cezalandırıldığı bir yerde mühakkakki iffetin derin bir manası vardı. Nitekim eski bir Türk inancına göre, Kadınların doğum yapacağı zaman imdatlarına koşan Ayzıt adında bir doğum perisi olduğu kabul edilmektedir. Ayzıt'ın hiç müsamaha kabul etmeyen bir şartı vardı: İsmetini muhafaza etmemiş olan kadınların yardımına, ne kadar yalvarırlarsa yalvarsınlar ve ne kadar kıymetli kurbanlar ve hediyeler takdim ederlerse etsinler birtürlü gelmezdi³³.

Bu misaller bize gösteriyor ki, müslüman olmadan önce bile Türklerde, cahiliyet Arapları ve Hristiyanlık sonrası Avrupa milletleriyle, Musevi toplumlarıyla mukayese edilemeyecek şekilde sağlam bir iffet ve namus anlayışı vardı. Bu anlayışın onların sadece örf ve adetlerinden doğan sosyal bir ahlak olduğu söylenemez. Zira Ayzıt'ın iffetsizliğe

(30) Kemmerich Max, Tarihte Garip Olaylar, trc. Behçet Necati, Sf. 88 - 97 İstanbul 1968.

(31) M. Yaşar Kandemir a.g.e. Sf. 73 - 74.

(32) Yılmaz Öztuna Türk Tarihinden Yapraklar, Sf. 296 - 297 1000 Temel Eser İstanbul 1985.

(33) Mustafa Rahmi Balaban Tarih Boyunca Ahlak Sf. 97 İstanbul 1949.

müsade etmemesi, kadını iffetli olmaya iten tamamen dini bir motiftir³⁴. Onların diğer milletlerden farklı olarak, fuhuş bataklığına düşmelerini mani olan otoritede, bir dini telakki aramak gerekir. Bu ve buna benzer, daha önce söylediğimiz ve daha sonra da misaller vereceğimiz konulardan netice olarak şunun çıkacağı bir muhakkaktır. Bu netice: Türklere Tevhid inancını getirmiş olan bir peygamberin varlığı söz konusu olacaktır.

Daha önce verdiğimiz misallerde görüleceği gibi Türkler hariç, köle olsun olmasın, kadınları aşağılamayan onları hâkir görmeyen başka bir toplum yoktu. Muhakkak ki böyle bir durum çeşitli milletlerin tarih içinde teşekkül edip, karakter kazanan ahlak ve aile anlayışlarının tabii bir sonucu idi. Çeşitli milletler ve kültürlerden verdiğimiz bu misallerden sonra Türk kadınının aynı asırlarda şiirlere geçmesi, şiirlere konu olması her halde Türk kadınlarının, diğer milletlerdeki kadınlardan çok daha şanslı olduğunun ifadesidir.

İslam öncesi Türk kadınına yazılmış şiirlerin en eskisi olarak kabul edilen ve uygurlar zamanında görülen, Mani kültür muhitinde yetişmiş VII. ve VIII. yüzyıllarda yazılması muhtemel olan ve en eski Türk şairlerinden kabul edilen Aprinçur Tiğın bir şiirinde doğrudan doğruya sevgiliden bahsetmektedir. Kadının güzelliğinden, güzel huyundan bahsettikten sonra onunla evlenmek isteyişini şöyle şiirleştirmiştir:

Küçlüğ priştiler küç bırz-ün / Kudretli melekler kudret versin
koz-i karam birle / gözü karam ile
külüşüğın oluralım / güle güle oturalım³⁵

Görüldüğü gibi Türklerde kadın, şiirlerde kutsal yerini İslam öncesinde çoktan almış ve Türk erkeği onu her zaman yüce bir varlık olarak göstermiş ve daima yüceltmıştır.

Göktürklerde Kağan'ın karısı Hatun devlet işlerinde kocasıyla birlikte söz sahibidir. Emirnamelerin yalnız Kağan namına değil, Kağan ve Hatun namına müşterek imza edilmesi, resmi yazışmalarda Kağan'ın Hatundan ayrılması her halde kadının aile hayatındaki eheinmiyetinden gelmektedir. Kağanın eşi devlet işlerinde kocasına yardımcı olduğu gibi yapılacak andlaşmalarda da büyük rol oynuyordu.

(34) M. Yaşar Kandemir a.g.e. Sf. 75.

(35) Reşit Rahmeti Arat, Eski Türk Şiiri Sf. 20 - 21 T.T.K. Basımevi Ankara 1965

Kadının devlet idaresindeki tesirine örnek olarak şu tarihi vesika-daki olay dikkate şayan niteliktedir: 623 senesinin ekim ayında Göktürk Kağanı İl-Kağan, Çin'e elçi göndererek İmparator'dan kendisinin bir Çinli Prensesle evlendirilmesini rica etmiştir. Çin İmparatoru ise, isteğinin ancak Ma-i Şehrini kuşatmaktan vazgeçtiği takdirde bu evlenme talebini görüşebileceğini söylemiştir. Göktürk Kağan'ı İl-Kağan, Ma-i şehrinin muhasarasından vazgeçmek istemiş fakat karısı İ-ch'eng Konçuy, şehre yapılan baskınlara devam edilmesini istemiştir.» İşte görüleceği üzere bir hatun'un devlet meseleleri karşısındaki tutumu gayet akıllı ve akıllı olduğu kadar da tutarlıdır. Bu tutarlılığı sayesinde ki Kağan, Hatun'un görüşünü benimser ve muhasaraya devam eder³⁶.

Bilge Kağan kitabesinde ise, «Tanrı, Türk Milleti yok olmasın diye, babam İl-Teriş Kağan ile, annem İl-Bilge Hatun'u yükseltti.» Sözleri kadının siyasi ve içtimai mevkisinin ne derece ileri olduğunu gösteren delillerdir. Bilge Kağan bir başka konuşmasında ise, «Sizler, anam, Hatun, Hala ve teyzelerim, ablalarım, kadınlarım ve kızlarım» hitabında bulunmaktadır³⁷.

Uygurlarda da, yine Kağan'ın eşi yahut annesi, Göktürk Devrindeki gibi, Kağan'ın yanında bulunmakta ve ona her türlü yardımı yapmaktadır. Uygurlar 7. Y.Y. da henüz devlet kurmadan önce, Uygur oymağının reisi savaşlarla meşgul olurken annesi Uluğ Hatun, halkın arasında çıkan ihtilaflara ve davalara bakıyor, kanuna tecavüz edenleri şiddetle cezalandırıyordu³⁸.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, hükümdar emirnameleri yalnız Hakan adına düzenlenmez, hatta emirnameler yalnız «Hakan Buyuruyor ki» ifadesiyle başlamışsa geçerli olarak kabul edilmezdi. Yabancı devletlerin elçileri ise, yalnız Hakan'ın huzuruna çıkmazlardı, elçilerin kabulü sırasında, Hatun'un da Hakanla beraber olması gerekirdi³⁹. Kabul törenlerinde, ziyaretlerde, şölenlerde Hatun, Hakan'ın solunda oturur, siyasi, idari konulardaki görüşmeleri dinler, fikrini beyan eder, hatta harp meclislerine bile katılırdı⁴⁰.

(36) Dr. Özkan İzgi a.g.e. Sf. 150.

(37) Prof. Dr. Osman Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi C. 1 Sf. 126 - 127 İstanbul 1969.

(38) Dr. Özkan İzgi a.g.e. Sf. 151.

(39) Ziya Gökalp Türk Medeniyeti Tarihi C. 2 Sf. 211 T.K. Yayını İst. 1974.

(40) Gülçin Çandarlıoğlu Türk Destan Kahramanları Sf. 64 İst. 1977.

Eski Türklerde kadın yalnız savaşlara iştirak etmekle kalmaz, siyasi nüfuzunu da kullanırdı⁴¹. Nitekim, Atilla'nın Hatun'u Arıkan'm ayrı bir sarayı mabeyincisi ve müstakil gelirleri vardı⁴². Arıkan Hatun'un sarayı siyasi-idari faaliyetler için kullandığı aşağıda vereceğimiz örnekte daha iyi görülecektir.

Grek Tarihçisi, Priskos, Atilla'ya giden Doğu Roma elçilerinin, Atilla'nın huzuruna çıkmadan Arıkan Hatun tarafından kabul edildiklerini yazmakta, bu büyük Türk Kadınının Doğu Roma elçilerine parlak ziyafetler verdiğini belirtmektedir⁴³.

Kadınların siyasi - idari faaliyetlere iştirak etmesi, elçileri, bilim adamlarını yabancı heyetleri kabul ederek, onlarla çeşitli konuları görüşmesi, müzakere etmesi ve hatta ziyafetler tertip etmesi yalnız bir boya mensup olan Türklerde rastlanan gerçekler değil, tarihin her devrinde ve her Türk Devletinde, Türk kadınlarının büyük bir vekâr ve haysiyetle yapmakta devam ettiği tarihi bir gerçektir. Türk kadını siyasette o kadar büyük roller üstlenmişlerdir ki, Mete'nin Hatun'u Hun İmparatorluğu adına Çin ile ilk barış anlaşmasını imzalamıştır⁴⁴. Türk - Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın zamanında kadınlar, Cengiz Han'ın kurultay çalışmalarına da katılır, alınacak siyasi ya da askeri kararlarda faal rol oynarlardı⁴⁵.

Bu sosyal statü içinde Türk kadını kimi zaman hakim, kimi zaman komutan, kimi zamanda bizzat devlet başkanı, hatta bazan Türk ülkesi ve Türk Milleti için savaşan rütbesiz bir askerdir. Aynı asırlarda diğer milletlerdeki gibi ikinci plâna itilmiş, köleden dahi aşağı durumda bulunan ve hatta kendisine isim dahi verilmeyen bir kadından çok farklı olan Türk kadını, İslam ile birlikte daha da ulvileşmiş ve kadın artık kendisine iyilikle muamele edilmesi gereken ve bu iyi muameleyide Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in «Cennet Anaların Ayakları Altındadır» Hadis-i Şerif'inde bulan kadın olmuştur.

Bu konuyla ilgili son olarak şunu söyleyebiliriz ki, Türk ırkı müstesna hiç bir millet kadını saygı ile anmamıştır. Tâki İslâmiyet ve bera-

(41) Ziya Gökalp Türk Ahlakı Haz. Mustafa Gürgen Sf. 57 T.K. Yayını İst. 1975.

(42) Gyula Nemet, Atilla ve Hunlar, Tere. Şerif Baştav Sf. 97. İstanbul 1975.

(43) Necdet Sevinç «Eski Türklerde Kadın ve Aile» Sf. 29 T. Dünyası Araştırmaları Dergisi Ekim 1980.

(44) a.g.e. Sf. 30.

(45) A.Y. Yakubovskiy, Altın Ordu ve Çöküşü çev. Hasan Eren, Sf. 106 Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1976.

berinde getirdiği kadına verilen değer ve haklara kadar İslamiyet geldikten sonra, islamiyeti kabul eden ülkeler hariç, dünyanın hemen hemen her yerinde kadınlar şeytanın aleti, şeytan, bütün kötülüklerin kaynağı olarak kabul edilir ve hukuk sistemleri kadınları erkeklerin kölesi olarak sayarken Türk kadınlarının böylesine şiirlerde ve destanlarda yücelişi ve her ihtişam içinde toplumdan saygı görerek yaşamaları, elbette Türk Milli kültürünün kadına verdiği yüksek değeri ifade etmektedir.